מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat H'abad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

ב"ה. א' כסלו תשפ"ז.

בענין חילול שבת לעובדי אבטחה ושמירה במקום חשש סכנה

לכבוד שירות ההגנה והאבטחה של הקהילות היהודיות בצרפת (SPCJ),

שלום וברכה,

במענה למכתבכם, בו אתם שואלים בנושא החשוב והחמור של חילול שבת לצרכי אבטחה והגנה, וגם מבקשים להיוודע על מקורות הלכתיים מתאימים לכל סוגי הקהילות, השתדלתי לסדר את המקורות **בקצרה** כדלהלן, ולאחר הבאת המקורות אכתוב את העולה למסקנה להלכה למעשה לענ"ד, בס"ד.

א. פקוח נפש דוחה את השבת ומצווה היא

במשנה במסכת **יומא**[1] מבואר שמי שיש לו חולי של סכנה מצוה לחלל עליו את השבת, שפקו"נ דוחה את השבת, ואפילו אם אינו אלא ספק פקו"נ. **ובברייתא** שם[2]: "וכל הזריז הרי זה משובח". ובטעם הדבר אמרו **בגמ'**[3] משום שנאמר "וחי בהם" ולא שימות בהם.

וכן נפסק להלכה **במשנה תורה להרמב"ם**[4]: "דחויה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצות, לפיכך חולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת על פי רופא אומן של אותו מקום, ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך, וכן אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך מחללין עליו את השבת שספק נפשות דוחה את השבת".

וכן פסקו **בטור ובשו"ע**[5]: "מי שיש לו חולי של סכנה **מצוה** לחלל עליו את השבת, והזריז הרי זה משובח, והשואל הרי זה שופך דמים". מבואר שאין שואלים את הרב אלא עושים פעולות הצלה מיד שנראה שיש מצב של סכנה.

ובירושלמי[6] איתא: "הזריז משובח, **והנשאל מגונה**, והשואל הרי זה שופך דמים", וכ"כ **הטור**[7] להלכה. וביאר **בתרומת הדשן**[8] הטעם לזה שגם הנשאל הרי הוא מגונה, מפני שהיה לו להודיע דין זה לבני עירו קודם שיצטרכו לו. וכ"כ להלכה **המג"א**[9], **ובשו"ע של אדה"ז**[10], **והמשנה ברורה**[11].

---

[1] פג, א.
[2] פד, ב.
[3] פה, ב.
[4] הל' שבת פ"ב ה"א.
[5] סי' שכח ס"א.
[6] יומא ח, ה.
[7] שם.
[8] ח"ב סי' קנו.
[9] סי' שכח סק"א.
[10] שם ס"ב.
[11] שם סק"ו.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat H'abad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

[כמובן שמדובר בעת סכנה ממשית, אבל שלא בעת סכנה, יש להיוועץ עם רב מומחה כדי לקבוע נהלים].

עוד פסק **השו"ע**[12]: "**כל פקוח נפש דוחה שבת, והזריז הרי זה משובח**, אפילו נפלה דליקה בחצר אחרת וירא שתעבור לחצר זו ויבא לידי סכנה, מכבין כדי שלא תעבור". ע"כ. היינו שלא רק במקום חולי, אלא בכל פקוח נפש יש לחלל השבת ולהציל, ומצווה היא, והזריז הרי זה משובח.

כ"ק אדמו"ר הרבי מליובאוויטש ביאר[13] **דחילול שבת במקרה של סכנת נפשות, הרי לא זו בלבד שאין הוא מהווה חילול שבת כלל, <u>אלא מעשה זה נקרא עצמו שמירת שבת</u>, עצם המעשה של חילול שבת מפני פיקוח נפש הוא עצמו שמירת השבת. וזה נלמד ממה שאמרו חז"ל על חילול שבת משום פקו"נ, "וחי בהם" ולא שימות בהם, שכיון שהתורה רוצה את שניהם, גם שמירת השבת וגם "וחי בהם", יש לומר שלגבי שבת הרי זה חלק מקיום ושמירת השבת, ולא רק דחיית השבת בשביל הצלת נפשו.**

ב. גם בספק פקוח נפש, וגם בספק ספיקא וכמה ספיקות

לשון **המשנה** שם הוא: "**וכל ספק נפשות דוחה את השבת**, מי שנפלה עליו מפולת, ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק נכרי ספק ישראל מפקחין עליו את הגל". ועוד אמרו שם **בגמ'**[14]: "**לא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב . . ספק נפשות להקל**". ע"כ.

ובטעם הדבר כתבו **התוספות**[15] בשם **ר"י**: "דהיינו טעמא משום דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם, **שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל**".

וכן פסק **הרמב"ם**[16]: "**ספק** שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך, וכן אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך, מחללים עליו את השבת **שספק נפשות דוחה את השבת**".

וכן נפסק **בשלחן ערוך**[17]: "אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב". ובהמשך[18] פסק: "מי שנפלה עליו מפולת, ספק חי ספק מת, ספק הוא שם ספק אינו שם, מפקחים עליו **אע"פ שיש בו כמה ספיקות**".

עוד נפסק **בשלחן ערוך**[19]: "עכו"ם שצרו על עיירות ישראל, אם באו על עסקי ממון אין מחללים עליהם את השבת, באו **על עסקי נפשות**, ואפילו סתם, יוצאים עליהם בכלי זיין **ומחללים עליהם את השבת**".

והרמ"א[20] הוסיף: "ואפילו **לא באו עדיין אלא רוצים לבא**". **בדרכי משה**[21] הביא את המקור לדבריו: "וכתב אור זרוע דאפילו לא באו עדיין, **אלא שומעים שרוצים לבוא**, מחללים עליו השבת".

גם **בשו"ע אדה"ז**[22] כתב כן: "ספק ישראל ספק נכרי מפקחין עליו **אף על פי שיש בו כמה ספיקות** שהרי אמרה תורה וחי בהם **שלא יוכל לבא בשום ענין לידי מיתת ישראל ע"י שמירת המצות . .** נכרים שצרו על עיירות ישראל אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהם את השבת **ואם באו על עסקי נפשות ואפילו באו סתם ויש לחוש שמא**

---

[12] סי' שכט סע' א.
[13] לקו"ש חכ"ז אחרי ג' אות ז'. ע"ש באריכות. וראה שם בהערה 50 ו-51.
[14] פד, ב.
[15] יומא פה, א ד"ה לפקח.
[16] הלכות שבת פ"ב ה"א.
[17] או"ח סי' שכט סע' ב.
[18] שם סע' ג.
[19] שם סע' ו.
[20] שם.
[21] שם אות א.
[22] סי' שכט סע' ג וסע' ו.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat H'abad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

באו על עסקי נפשות ואפילו עדיין לא באו אלא ממשמשים לבא יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת, ובעיר הסמוכה לספר אפילו אינן רוצים לבא אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת שמא ילכדו העיר ומשם תהא הארץ נוחה ליכבש לפניהם". עכ"ל.

ועוד כתב אדה"ז[23] בהלכות יוה"כ: "אם החולה אומר שאינו צריך והרופא אומר שאינו יודע אם הוא צריך לאכול שאפשר שאין שום חשש וספק כלל שיכביד עליו חליו מחמת מניעת האכילה מאכילין אותו לפי שאם היה הרופא אומר שידוע לו שיש חשש ספק בדבר שמא יכביד עליו חליו היו מאכילים אותו לכן גם עכשיו שהוא מסופק בזה מאכילין אותו **שכל ספק נפשות הולכין להקל אפילו בכמה וכמה ספיקות**". עכ"ל.

וכן כתב **המשנה ברורה**[24] שם: "דספיקו הוא ספק נפשות ולהקל".

ג. פקוח נפש של רבים, אפילו בחשש עתידי

בנוסף להנ"ל, שברור שאף עבור הצלת היחיד מחללין את השבת, ישנו מקור נוסף הדן בספק פקוח נפש של רבים, שבזה יש לחוש אפילו מחשש רחוק יותר, היינו אפילו כאשר הסכנה נשקפת בעתיד ולא מיידית, באופן שיש לחוש שבעתיד היא תהיה מציאותית וממשית, ויש בפעולות של עתה משום מניעה לאותה סכנה עתידית.

שכן כתב **השו"ע**[25]: "גחלת המונחת במקום שרבים ניזוקים בה יכול לכבותה, בין אם היא של מתכת בין אם היא של עץ, והרמב"ם אוסר בשל עץ".

יסוד הדבר הוא כמבואר בב"י שם, שהרמב"ם פסק כרבי יהודה שמלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה מה"ת, לכן אסור בשל עץ כיון דזוהי מלאכת כיבוי (כיון שיש בה אש ובכיבוי נעשה פחם), אבל בשל מתכת לא שייך מעשה של כיבוי (שאינו אש) ואינו מלאכת הכיבוי שהיתה במשכן (שאינו נעשה פחם). וכיון שקיי"ל להלכה כרבי שמעון דס"ל משאצל"ג פטור מה"ת אבל אסור מדרבנן, לכן הוי איסור דרבנן במקום היזק דרבים, שהתירו חכמים לחלל עבור מניעת היזק דרבים.

והרמב"ן[26] **והר"ן**[27] כתבו בשם **בעל הלכות גדולות ורבינו חננאל** שהתירו אף בדאורייתא משום היזקא דרבים, משום דס"ל דהוי כסכנת נפשות, ע"כ. [בדאורייתא – הכוונה לדעת רבי יהודה שם שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, ואעפ"כ ביארו שגם הוא מתיר לכבות במקום היזק הגוף דרבים, ע"ש].

ואע"ג דאין הלכה כן, וכפי שתמהו עליהם הרמב"ן והר"ן בעצמם שם, וכן הב"י כתב להלכה שרק בדרבנן מותר, ע"ש, מ"מ למד **הגאון הרב ש"ז אויערבאך**[28] מכאן שבמקום סכנה ממש לא נזכר בשום מקום שלכתחלה יש עליו חיוב לטרוח טירחה יתירה כדי להימנע ממלאכה שהותרה לצורך הצלה, וכגון לעמוד ולהזהיר את הרבים או לשכור אחרים שישגיחו על הגחלת. וביאר שיש לחוש שמחמת הטירחה יימנעו בעתיד מלהתעסק בהצלת נפשות. וכ"ש במקום פקו"נ ממש, שאין להכביד על המצילים בטירחה יתירה כדי להימנע ממלאכה שהותרה לצורך ההצלה[29].

---

[23] סי' תריח ס"ז.
[24] סי' תריח סקי"ד.
[25] סי' שלד סע' כז.
[26] שבת מב, א.
[27] שבת יט, ב מדפי הרי"ף.
[28] מנחת שלמה ח"א סי' ז.
[29] הכוונה שאמנם בסוגיא הנ"ל ההלכה לא נפסקה כמ"ד שמותר לחלל באיסור מה"ת במקום היזק הגוף, אבל עכ"פ למדנו משם גם לדידן שכאשר יש היתר לחלל איסורי תורה משום פקו"נ אין חיוב לעמוד שם ולהזהיר אלא מותר לסלק את הסכנה עצמה ע"י עשיית איסורים מה"ת.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat H'abad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

ועפ"ז פסק הגאון **הרב ש"ז אויערבאך**[30] ז"ל שבמקרה של כבלי חשמל שנפלו מותר להזעיק את כוחות החירום לתקן ולהסיר את הסכנה. וכן הורה[31] לחייל דתי בחיל המודיעין שעליו לעשות כל הפעולות הנדרשות בהעברת מסרים למפקדיו, כמו ביום חול בדיוק, גם כדי להעביר מסרים כאלו שאין נראה מהם סכנה ודאית אלא רק חשש וספק בעלמא שתבוא סכנה בעתיד, ולכן ימסור את כל ההודעות שיש בהן מידע מודיעיני מבצעי (אבל הודעות מנהלתיות שאינן קשורות למודיעין אין היתר).

ונראה לי שיש לחזק סברא זו גם מדברי אדה"ז בשולחנו[32], שכתב: "יש אומרים שבזמן הזה שאנו דרין בין האומות ששוללין והורגין אפילו אם לא באו אלא על עסקי ממון מחללין עליהם את השבת לפי שאם לא יניחנו הישראל לשלול ולבוז יהרגנו וחזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ויש לחוש שמא יעמוד אחד נגדם ויהרג והרי זה עסק נפשות ומכל מקום הכל לפי הענין **אבל יחיד שבאו עליו ליקח ממונו יניח להם ליטול כל אשר לו ולא יחלל שבת אפילו באיסור דברי סופרים** אלא ע"ד שנתבאר בסי' ש"א". עכ"ל.

משמע דברבים אין אנו סומכים על כך שאפשר להזהיר את כולם לנהוג כדין היחיד שיניח להם לקחת וכו', אלא שלפי שיקול הדעת ועל פי הערכת המצב (של גורמים מקצועיים), אם יש לחוש אפילו מקצת לסכנת נפשות ממשית שתבוא על ידי עסקי ממון, יש לחלל עליהם כמו בעסקי נפשות. ודו"ק.

כמו כן, יש להביא בזה דברי **החזון איש**[33] שכתב דאין הדבר תלוי אם הסכנה לפנינו ממש, אלא אם הסכנה **מצויה**, וכלשונו: "אין החילוק בין איתא קמן לליתא קמן אלא אם מצוי הדבר". ולכן בזמן שיש חשש לחולי המתפשט, אף שאין חולה לפנינו, דינו כעכו"ם שצרו על עיר הסמוכה לספר. אבל בזמן שלום אין עושים כלי זיין בשבת מחשש שמא יצטרכו להם בעתיד, שאין דנים משום פקו"נ בדברים עתידיים שאין להם כעת כל זכר.

ועוד מצינו במכתבו[34] לענין הודעה לציבור למהר למקלטים מחשש הפצצות, שהתיר לנסוע ולהודיע בטלפון משום הצלת נפשות. אלא שכתב שיש להיזהר ממלאכות דאורייתא ככל האפשר, כיון שאין כאן שאלת נפשות לפנינו ממש. ואף שבחשש רחוק ביותר אין דנים משום פקו"נ, מ"מ כתב: "**אלא לענין הוראה לרבים יש להורות בזה כדין פיקוח נפשות**". והוסיף שאין להחמיר כלל במלאכות דרבנן, **ואף המחמיר בעצמו במלאכות דאורייתא אינו רשאי למנוע משום כך את ההודעה לאחרים**. עכת"ד.

מבואר מדבריו **שגם בחשש סכנה עתידית יש להתיר חילול שבת כאשר הסכנה מצויה כבר עתה, ובפרט לענין הוראה לרבים**, אף כאשר החשש רחוק יחסית, והכל לפי ענין הסכנה ומציאות הדברים.

---

[30] מנחת שלמה ח"א סי' ז. ושם ציין למש"כ בשמו בספר שמירת שבת כהלכתה (מהדורה ישנה פמ"א סע' כב, מהדורה חדשה שם סע' כא). ואע"פ שבמהדורה החדשה (שם הע' סט) סייג דבריו וכתב שצ"ע שאפשר שאסור לטלפן לצוותי התיקון אלא יעמדו שם ויזהירו אחרים, ונימק את החילוק מגחלת ששם הרי הוא מסיר את הסכנה עצמה, אבל כאן הוא עושה איסורים נוספים, ע"ש, הרי מ"מ מובן מתוך דבריו שבאופן שאי אפשר לעמוד ולהזהיר אחרים, או שיש לחוש שלא יועיל הדבר, שפיר דמי דמותר. ועוד, שאמר זאת רק לצ"ע אבל לענין הוראה נראה שאחז כפי שכתב להדיא בשו"ת מנחת שלמה, בפרט ששם כתב בסגנון חד משמעי שעומד הוא בסברתו, שאחרי שהביא דברי המשיג על ההוראה בשמו שהובאה בספר שש"כ, כתב וז"ל: "אולם בדברים הנוגעים לפקו"נ אין חולקים כבוד, ואנכי בעניי **על משמרתי אעמודה שכנים הם הדברים וכן ראוי להורות**, אשר על כן הנני לבאר טעמי הדברים ומתוך כך יתבארו בע"ה עוד דברים חשובים הנוגעים לפקוח נפש". ע"ש ודו"ק.

[31] קובץ אסיא ח"ט, גדרי ספק פקו"נ, אות יב.

[32] סי' שכט סע' ז.

[33] אהלות סי' כב סקל"ב.

[34] פאר הדור ח"ג עמ' קפ"ג–קפ"ד.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat H'abad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

ד. שעת מלחמה וסכנה, תקופות רגישות שאויבי ישראל מחפשים להעליל ולהזיק

כבר הבאנו לעיל דברי **השו"ע**[35] לגבי מלחמה, ונביאם שוב כאן עם השלמת דבריו:

"עכו"ם שצרו על עיירות ישראל, אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהם את השבת, **באו על עסקי נפשות, ואפילו סתם, יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת, ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת**". ע"כ דברי השו"ע.

וכתב **הרמ"א**: "ואפילו לא באו עדיין אלא **רוצים** לבא". **ובדרכי משה**[36] הביא את המקור לדבריו: "וכתב אור זרוע דאפילו לא באו עדיין, **אלא שומעים שרוצים לבוא**, מחללים עליו השבת".

ועוד כתב **השו"ע**[37]: "יש מי שאומר **שבזמן הזה** אפילו באו על עסקי ממון מחללין, שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבוז ממונו יהרגנו, **והוי עסקי נפשות**". עכ"ל.

וכתב ע"ז **הרמ"א**: "ומ"מ הכל לפי הענין". ע"כ. היינו שיש לשקול לפי עניין המצב, אם יש לחוש משום סכנת נפשות באותו מקום ובאותו זמן, כאשר באים על עסקי ממון.

ומ"מ ברור שכאשר יש חשש ממשי שהדבר יכול להתגלגל לפקוח נפש, שיש לחלל עליו את השבת ולצאת עליו בנשק ובכל האמצעים הניתנים. שזה לא פחות מעיר הסמוכה לספר שיוצאים אפילו על עסקי קש ותבן. ויתרה מזה, י"ל שזה מה שבא השו"ע ללמדנו בלשון שכתב "ואפילו סתם" אצל עסקי נפשות, היינו שכאשר באים סתם יש לומר שמן הסתם מחפשים עלילה להזיק ויש בזה משום פקו"נ, ועכ"פ ספק הוא וספק פקו"נ לחומרא (היינו להחמיר להתייחס לזה כפקו"נ ממש ולהקל), ולכן מחללים ויוצאים עליהם [וכן משמע לשון אדה"ז שם[38] "ואפילו באו סתם **ויש לחוש שמא באו על עסקי נפשות**", וכ"כ המשנה ברורה[39] "דספק נפשות להקל"]. ולא נאמר הדין על האופן שבאו על עסקי ממון אלא כאשר ברור לנו שלא באו אלא על עסקי ממון בלבד.

ועוד פסק **השו"ע**[40]: "כל היוצאים להציל **חוזרים בכלי זיינם** למקומם". ע"כ. היינו שמה שמותר אינו רק לחלל עבור מעשה ההצלה בעצמו, דהיינו מלאכת הוצאה והריגה ואיסור מוקצה ועוד מכל איסורי שבת שנעשים בעת ההצלה, אלא גם אחר ההצלה הרי מותר להם לחזור למקומם עם כלי זיינם, היינו אפילו מתוך חילול שבת, כגון נשיאת הנשק שהוא איסור הוצאה וטלטול, וכן שאר איסורים.

ומבואר טעם ההיתר בפוסקים[41], שהוא כדי שלא תהא מכשילן לעתיד לבוא שלא ירצו להציל עוד, היינו שיתעצלו לצאת להציל [ההיתר הזה לא נאמר רק בשעת מלחמה, אלא כלשון השו"ע "**כל** היוצאים להציל", היינו גם מי שיצא להציל חבירו מהנהר לדוגמה, וכן כל כיו"ב, שלכן יש לחוש שלא ירצה לצאת להציל שוב, משא"כ לענין מלחמה רחוק יותר לחשוב שלא ירצה לצאת שהרי נתון הוא בסכנה בפני האויבים].

[אמנם מדברי אדה"ז משמע שלא אחז בטעם זה, ולא חשש לשמא יכשילם לעתיד לבוא, שכתב: "כל היוצאים להציל חוזרים בכלי זיינם למקומם **אם מתפחדים** מפני הנכרים לשבות במקום שהצילו". היינו שהטעם לדעתו[42] משום שמפחדים שמא יבואו נכרים להילחם ויש בזה משום פקו"נ, ולכן מותר להם לחזור עם כל כלי זיינן וע"י כל

---

[35] סי' שכט סע' ו.
[36] שם אות א.
[37] שם סע' ז.
[38] סע' ו.
[39] סקי"ג.
[40] שם סע' ט.
[41] לבוש, עולת שבת שם, תוספת שבת, משנה ברורה שם.
[42] וידוע הכלל בשלחנו, שהשמטת דעות ופירושי הפוסקים שהיו לפניו וראה אותם בהכרח, היא השמטה מכוונת שיש בה כדי להעמיד טעם או דין או דיוק.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat H'abad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

האיסורים כמו בשעת היציאה, דממ"נ עצם זה שחוזרים הוא מפני חשש פקו"נ. ומשמע אבל כשאין לחוש שיבאו, יש להם לשבות במקומם ושוב נאסרו בכל חילול שבת, ואין להתיר מפני החשש שמא יכשילן לעתיד לבוא. ומ"מ י"ל שכיון שמיירי ביוצאים למלחמה, הרי כמו שביארנו לעיל, רחוק לומר שיש בזה החשש הנ"ל, וממילא אין להתיר מפני זה ליוצאים למלחמה לחזור כבשעת היציאה ע"י עשיית כל האיסורים, אבל בשאר המצילים שפיר דמי, וצ"ע].

והחתם סופר[43] כתב להדיא שדין זה שחוזרים למקומם בכלי זיינן, הוא **אפילו באיסורים מה"ת**, כי הטעם שמא תהא מכשילן לעתיד לבוא הוא כפקו"נ ממש. וכ"פ **הגר"ש וואזנר בשו"ת שבט הלוי**[44], ע"פ החת"ס, וכתב דבפקו"נ מתירין אפילו **בספק רחוק**, ואפילו נגד ספק ספיקא ורוב[45]. וכן דעת פוסקים נוספים [ראה לקמן אות ו'].

אבל **הגרש"ז אויערבאך**[46] חלק על דברי החת"ס וכתב שלא מצינו בשום מקום שהתירו איסורי תורה בשביל חזרה מטעם סופן משום תחילתן (שלא תהא מכשילם לעתיד לבא), אלא רק איסורים דרבנן. ומה שמצינו שבמקום חשש סכנה שמא יבואו הגויים יש להם היתר באיסורי תורה, הוא ממ"נ כיון שהוא ספק פקו"נ, ובלאו הכי הותרו איסורי תורה. [וזה מתאים לדברי אדה"ז הנ"ל, שלא הביא טעם שלא תהא מכשילם אלא הטעם דחשש סכנה].

בכל אופן, ברור שבמצב של חשש ממשי כמו במצב הנוכחי, ובכלל הוא המצב הכללי בחו"ל מזה עשרות שנים, פשוט שיש תמיד חשש לעסקי נפשות, וממילא הרי יש להם ההיתר לעשות כל הנדרש להגנה [כמובן שזה מותנה לפי תנאי המקום והזמן ולפי שיקול הדעת של הגורמים המקצועיים].

וגם באופן שהחשש להתרחשות הסכנה רחוק, מ"מ כאשר קיימת לפנינו מציאות שיש בה יסוד ממשי לחשש פקו"נ, יש לדון בזה משום ספק פקו"נ, אף שהסיכוי להתממשות הסכנה רחוק. אמנם מדובר כאשר סיבת ושורש הסכנה כבר נמצאת לפנינו ורק שיש לחוש שהיא תתפתח להיות סכנה ממשית, ואף שהסיכוי להתממשות רחוק, אבל באופן שגם סיבה ושורש אינם כאן בפנינו עדיין, אין לחוש לסכנה ואין לחלל. כ"כ, **החזו"א**[47] **והגרש"ז אויערבאך**[48]. אבל אין לזה שיעור מדויק[49], ולכן הדבר תלוי בשיקול דעת הרבנים מורי ההוראה על פי הערכת המציאות של גורמי הביטחון המקצועיים. [ובתשובת **רבי עקיבא איגר**[50] כתב שסכנה הבאה אחת מיני אלף לא נקראת סכנה ממשית ופקו"נ, אבל מאידך לא נתן שם גדר אחר שיהיה בו בוודאות משום סכנה ופקו"נ].

ה. אם צריך להשתדל לצמצם באיסורים

יש לדון אם יש צורך בהגבלת הפעולות כאשר המצב הוא של כוננות בלבד, ולא בשעת הסכנה עצמה ח"ו, שאז פשוט לכו"ע שאין להתעכב ולחפש למעט בחילול שבת כאשר זה עלול לעכב את ההצלה ואפילו במקצת. אבל בזמן של כוננות ושמירה, יש לעיין בזה.

והנה, בדין חולה שיש בו סכנה, כאשר אין הרפואה דחופה ובהולה, נחלקו הפוסקים בשני עניינים: **א)** האם יש צורך לעשות בשינוי או ע"י גוי בכל מה שאפשר. **ב)** האם מותר לעשות גם שאר פעולות שאינן כרוכות באופן ישיר לרפואת החולה, אלא מטיבות עמו בלבד ומשפרות את מצבו הכללי (שאפשר שעי"ז גם הרפואה תמהר לבוא),

---

[43] או"ח סי' רג.
[44] ח"ח סי' פז.
[45] עי' בשו"ת שבט הלוי ח"א או"ח סי' ס', מה שביאר בגדר זה באריכות.
[46] מנחת שלמה ח"א סי' ז' אות ג.
[47] אהלות סי' כב סקל"ב.
[48] שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' כט.
[49] ראה מה שהסתפק בזה טובא הגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' לז.
[50] שו"ת סי' ס על פי שיטת רבינו שמשון.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat H'abad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

וכגון פעולות שרגילים לעשות לו ביום חול כגון הדלקת האש לחממו, הרתחת מים כדי שישתה מים חמים, וכדומה מכל הפעולות שאין במניעתם משום סכנה לחולה אבל מטיבות את מצבו.

שורש המחלוקת טמון בנידון אם שבת דחויה או הותרה אצל פקוח נפש, היינו האם צריך למעט כמה שיותר באיסורים (דחויה) או שכיון שכבר מחללים עבור החולה עושים כל מה שצריך עבורו ללא הגבלה כלל (הותרה). נחלקו בזה הראשונים והאחרונים באריכות, ונביא כאן הדעות להלכה.

דעת **הרמ"א בהגהתו על השו"ע**[51] נראה דס"ל **דחויה**. אמנם **בתשובה** כתב לפסוק כמ"ד **הותרה לגמרי**[52]. ואפשר דגם דעת **המג"א**[53] כן להלכה[54].

ובדעת השו"ע[55], יש שפירשו שס"ל **דחויה**, וכ"כ **הפמ"ג**[56], וכן כתב **כ"ק אדמו"ר הצמח צדק**[57] דדעת הרב ב"י נראה דס"ל דחויה, וכן למד **כ"ק אדמו"ר נשי"ד**[58] דבפשטות י"ל בדעת השו"ע שסובר דחויה, שכן כתב בפשיטות בב"י, וכן ביאר **הכה"ח**[59] בדעת השו"ע דס"ל דחויה כדמוכח בב"י.

וכן הכרעת רוב הפוסקים[60] **להלכה, דקיי"ל שבת דחויה בלבד, ולא הותרה לגמרי.** וכן דעת **אדה"ז**[61] **והצ"צ**[62] להלכה. ואמנם, **דעת הצ"צ דאפשר לצרף למ"ד הותרה** במקום הצורך כדי להכריע להקל[63].

אולם דעת כמה **מגדולי הפוסקים האחרונים**[64] הסוברים שדעת מרן השו"ע להלכה היא ששבת הותרה לגמרי. וכן נקט **הגר"ע יוסף**[65] בדעת מרן השלחן ערוך (ע"פ דבריו בסע' ד ועוד) דס"ל ששבת הותרה לגמרי. ועוד ציין הגרע"י לרשימה של כמה ראשונים שנקטו לדינא דשבת הותרה לגמרי[66] **[וראה בספר מנוחת אהבה[67] שציין גם לכמה וכמה ראשונים דס"ל דחויה, וגם הביא דעת הגרע"י וחלק עליו, ע"ש]. אלא שלהלכה למעשה, לא פסק הגרע"י כמ"ד הותרה לגמרי, אלא חשש לדעות הסוברות דשבת דחויה בלבד**[68]**, ובמיוחד כיון שלכמה פוסקים גם דעת מרן השו"ע כך היא, לכן הורה להלכה**

---

[51] סי"ב שכתב דכל היכא דאפשר לעשות בלא עיכוב ע"י נכרי עושין, וכן נוהגים. וכן ביאר אדה"ז בסי"ג שלמ"ד לעשות ע"י נכרי היכא דאפשר הוא משום דס"ל דחויה. ע"ש.

[52] כן כתב להדיא בתשובה סי' עו להקל ע"פ דעת המהר"ם שהביא הרא"ש והטור, ושכן דעת הרמב"ם. אלא שכמובא בפנים שבדעת הרמב"ם כתב בדרכ"מ דס"ל דחויה. ומ"מ לענין הלכה ברור בתשובה דפסק דהותרה היא, וכדעת המהר"ם.

[53] סי' שכח סק"ט.

[54] כ"כ הצמח צדק סי' לח בסוף התשובה. ע"ש.

[55] סי' שכח סע' ד, יב, יד.

[56] שם א"א סק"ט.

[57] שם.

[58] אג"ק שם עמ' יז. לקו"ש חי"א שם. [ולהעיר שגם בזה לא ציין כ"ק אדמו"ר לדברי הצ"צ הנ"ל, אע"פ שציין לכו"כ פוסקים].

[59] שם אות פה.

[60] וכן דעת הרדב"ז (ח"ד סי' סו וקל), הב"ח (סי' שכח [סי"ד]), השאגת אריה (סי' נט), הגר"א (יו"ד סי' רסו סקכ"ה), וכ"פ החיי אדם (כלל ס"ח סע' י'), והקיצוש"ע (סי' צב ס"א), וכן משמע מהמשנ"ב (שם סקל"ט), כה"ח (שם אות פה), מנוחת אהבה (ח"א עמ' תמו, וראה שם בהערה 21 שהביא רשימה של ראשונים הסוברים דחויה [האשכול, הרשב"א, הראב"ד (בשם י"א), ראבי"ה, יראים, ריב"א, אור זרוע, רקאנטי והר"ן], וכן דעת רוב הפוסקים, וכן דעת הרמב"ם והשו"ע לדעתו, וחלק שם על דברי הגרע"י שכתב בדעתם דשבת הותרה, ע"ש), הגר"מ אליהו זצ"ל (שו"ת מאמר מרדכי ח"ד סי' צג).

[61] סי' שכח סי"ג.

[62] שם.

[63] עי' שם בסוף התשובה שכתב "וגם אפשר לצרף דעת האומרים הותרה כו', כי הגם שהרב ב"י נראה דס"ל דחוי', אבל המג"א סק"ט נראה דמספיקא ליה עכ"פ, ואפשר נוטה יותר להאומרים הותרה". עכ"ל. ודו"ק.

[64] שו"ת שמש צדקה (יו"ד סי' כט), שו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' טו), וכ"כ המהרש"ק (בשו"ת האלף לך שלמה או"ח סי' רצז) שדעת מרן השו"ע בסי' שכח סי"ב שעושים ע"י גדולי היא ששבת הותרה לגמרי. ובכה"ח (שם) כתב שגם המג"א (שם סק"ט) פירש בדעת השו"ע דס"ל הותרה, אלא שכתב שהשיגו החמד משה (סק"ד). **אבל ראה באג"ק לכ"ק אדמו"ר (ח"ב עמ' יז, ולקו"ש חי"א עמ' 347) שכתב שאין המג"א בא לפרש כן בדעת השו"ע אלא להביא את טעמי ההלכה לפי ב' הדעות דהותרה או דחויה. ע"ש.**

[65] שו"ת יבי"א ח"א עמ' רמא, שו"ת יחוה דעת ח"ד סי' ל, חזו"ע שבת ח"ג עמ' רנז-ערד, ועמ' שכג-שכז, ובח"ו עמ' קלח. ע"ש.

[66] **התוס'** (פסחים מו ע"ב ד"ה הואיל), **הרמ"ה** (הו' בדברי רבינו ירוחם נתיב יב חלק ט, דף עח ע"ב), **הרי"ד** (פסקי רי"ד שבת קל ע"ב), **הגהות מרדכי** (שבת סוף סי' תסו), **תשב"ץ** (ח"ג סי' לז), **מאירי** (יומא פג ע"ב). בחלקם הוא מפורש בדבריהם, ובחלקם הוא מתוך לימוד ומשמעות דבריהם, ושכן דייקו כמה אחרונים בדבריהם. ראה בכל זה בספרי הגרע"י: שו"ת יבי"א ח"א עמ' רמא, שו"ת יחוה דעת ח"ד סי' ל, חזו"ע שבת ח"ג עמ' רנז-ערד, ועמ' שכג-שכז, ובח"ו עמ' קלח. ע"ש.

[67] שם. וראה לעיל בהערה 60 רשימת הראשונים שהביא.

[68] חזון עובדיה שם עמ' רנו-רנז בהלכה. וכן מהמסקנא דדינא לאחר האריכות, שם עמ' רעג, ע"ש.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat H'abad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

שכל היכא דאפשר עושים פעולות שאין במניעתם או באיחורם משום סכנה (הנדרשות לרפואה אך לא דחופות), בשינוי, או ע"י שני אנשים, דשנים שעשאוה פטור.

ולגבי צורכי חולה שאין במניעתם סכנה, נחלקו אם מותר לחלל שבת גם עבור צרכים אלו. לדעת רש"י אסור, ולדעת המגיד משנה מותר לעשות לחולה שיש בו סכנה כל מה שרגילים לעשות לו בחול, אף שאין במניעת אותו צורך סכנה.

השו"ע[69] פסק כדעת המגיד משנה, שמותר לעשות לחולה שיש בו סכנה כל צרכיו שרגילים לעשות לו בחול, אף שאין במניעתם סכנה.

הרמ"א לא העיר על דברים אלו, אבל ממה שכתב אחר כך[70] שבמקום שאפשר יש לעשות על ידי גוי ועל ידי שינוי, י"ל שנקט בזה כדעת רש"י[71].

אדה"ז[72] **והצ"צ**[73] פסקו שמעיקר הדין הלכה כדעת המגיד משנה, אך בעל נפש יחמיר לכתחילה כדעת רש"י. הצ"צ מבאר שמחלוקת זו אינה תלויה בהכרח במחלוקת אם שבת דחויה או הותרה.

ולענין אם לעשות ע"י גוי או ע"י שינוי כשאפשר, לדעת **השו"ע**[74] אין לעשות ע"י גוי אלא ע"י ישראל, ולכתחילה ע"י איש חשוב דווקא, כדי להראות שזה מצווה. ולא כתב לענין שינוי ומשמע שאין לעשות בשינוי לדעתו.

והרמ"א[75] כתב שבמקום שאפשר שאינו מעכב כלל את ההצלה יש לעשות ע"י גוי וכן ע"י שינוי.

והט"ז[76] חלק עליו וכתב שאין לעשות כלל ע"י גוי, אלא ע"י ישראל, כי הישראל יזדרז משא"כ הגוי שמא לא יזדרז, וכן כדי להורות לכל העם שמחללים שבת על פקוח נפש.

וכן פסק אדה"ז (סי"ג) **כדעת הט"ז, אחרי שהביא דעת הרמ"א הנ"ל.** וכן פסקו **האליה רבה** (סקי"ב), **והערוך השלחן** (סע' ז). **וכן במ"ב** (סקל"ז) **כתב את דעת הט"ז** [אלא שצ"ע ממק"א בדבריו אם פוסק כן[77]].

וכן הורו להלכה למעשה **בשו"ת אגרות משה**[78], **בשו"ת ציץ אליעזר**[79], **שמירת שבת כהלכתה**[80], **ובחזון עבדיה**[81], **מנוחת אהבה**[82], וכן פסק **הגר"מ אליהו**[83] **לספרדים** [אבל **לאשכנזים** אחז עיקר כדעת הרמ"א שעדיף לעשות ע"י גוי].

---

[69] שם סע' ד.
[70] שם סע' יב.
[71] כך משמע בשו"ע אדה"ז בסע' ד' וי"ג שקישר בין שתי הדעות וכתב: "וכן יש לנהוג במדינות אלו שנוהגים להחמיר אפילו בדבר שיש סכנה במניעתו שלא לעשותו ע"י ישראל כל שאפשר לעשותו ע"י נכרי בלא דיחוי ועיכוב כלל כמו שיתבאר א"כ בדבר שאין במניעתו שום סכנה כלל יש לעשותו ע"י נכרי אף אם יש לחוש שיתעצל קצת אבל אם אין שם נכרי כלל יש לסמוך על סברא הראשונה ומכל מקום כל בעל נפש יחוש לעצמו באיסור של תורה". עכ"ל.
[72] שם סע' ד' וי"ג.
[73] שם.
[74] שם סע' יב.
[75] שם.
[76] סק"ד.
[77] עי' שם שלא הביא רק הטעם משום שהיהודי מזדרז יותר, ומשמע דאם אין חשש זה אלא יודעים שהגוי גם יזדרז יש להעדיף לעשות על ידו. ועי' שם סקל"ט דמשמע שפסק כרמ"א, וכן משמע מדבריו שכתב בסימן שלא שעה"צ סקי"ח. ע"ש. וצ"ע.
[78] ח"ח סי' כה עמ' צ.
[79] ח"ח סי' טו פרק ב. וח"ט סי' יז פרק ב' אות ב'.
[80] פל"ב ה"ו.
[81] ח"ג עמ' רפא.
[82] ח"א עמ' תס.
[83] מאמר מרדכי ח"ד סי' צד.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat H'abad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

אולם **החיי אדם**[84] **והאשל אברהם מבוטשאטש**[85] פסקו כהרמ"א במקום שאין חשש דיחוי. וכן פסק **הגרש"ז אויערבאך**[86] למעשה, שכתב שאם אין חשש שהגוי יתעצל או שיתעכב הטיפול, וגם הישראל עומד על גביו ומזרזו, **אף הט"ז יודה** שאפשר לתת לגוי לעשות [ובשו"ת ציץ אליעזר[87] לא קיבל דבריו]. וכן **בשו"ת שבט הלוי**[88] כתב שאף שהעיקר להלכה כהט"ז, מ"מ המנהג בפועל כהרמ"א, ובפרט אם יש שם ישראלים גדולים שמזרזים את הגוי. וכן לענין שינוי.

וכתב **בקצות השולחן**[89] דמשמע מדברי אדה"ז שלא חלק על הרמ"א בענין השינוי, כיון שגם הט"ז לא חלק על זה, וגם כאשר חזר אדה"ז לדחות את שיטת הרמ"א על פי טענות הט"ז, לא כתב אלא בגוי ולא בנוגע לשינוי. **והסיק דלא הכריע אדה"ז** במחלוקת הנ"ל בין הרמב"ן לרמב"ם בענין השינוי, **ולכן הסיק להלכה שיש להחמיר באיסורי תורה לעשות ע"י שינוי.**

אלא דבאמת שעדיין יש מקום גדול לומר בכוונת רבינו דשפיר דחה לגמרי את דעת הרמ"א גם לענין לעשות בשינוי, ומש"כ שאין לנהוג כדעה זו הכוונה לשני העניינים שכתב בשם דעה זו לפני כן, היינו הן ע"י שינוי והן ע"י גוי. כן משמע מסגנון ומהלך הלשון בדברי רבינו. ובפרט שפסק להדיא בעיקר הדין כדעת המקילין שלא צריך לעשות שינוי[90] [וראה בהערה עוד ביאורים בהבנת דעת אדה"ז[91]].

וכן היתה דעת הגה"ח **הרב מרדכי שמואל אשכנזי** ע"ה, שהסכים עם הדברים הנ"ל בביאור והבנה הנ"ל בדברי אדה"ז, **ולכן בעת ששוחחנו על זה הסקנו להלכה שיש להורות לעשות תמיד בלא שינוי.** ובפרט שיש לחוש לעיכוב וחוסר זריזות מצד הרופא או המטפלים בחולה, שאם יחשבו שצריך לעשות בשינוי, ייזהרו יותר ויתעכבו יותר בפעולותיהם, והדבר יכול להביא לידי סכנה.

לכן למעשה, כשאין חשש של החמרת הסכנה על ידי ההמתנה או בעשיית הפעולה בדרך מותרת לגמרי, יש למעט בחילול שבת כיון שדחויה השבת ולא הותרה לגמרי. אולם במקום חשש פיקוח נפש אין לעכב את הפעולות הנצרכות להצלה.

וכן לעניין עשייה על ידי גוי ועל ידי שינוי, לספרדים אין להחמיר בזה (היינו לגבי פעולות שהם עצמם הרפואה וההצלה, ואפילו אם לא תתעכב ההצלה ע"י גוי או שינוי). וגם לאשכנזים, לרוב הפוסקים וכן לדעת אדה"ז, אין להחמיר לעשות ע"י גוי ולא בשינוי. ומי שירצה לחוש לדעת שאר הפוסקים, יעשה ע"י גוי ויעמוד עליו לפקח עליו ולזרזו, או על ידי שינוי, ובתנאי שאין בכך שום עיכוב של פעולת ההצלה.

וכן בזמן כוננות ושמירות, כאשר אין סכנה המשתקפת בזמן קרוב, או ביחס לפעולות שיכולות להתעכב במקצת ולא יסכנו את ההצלה, הרי מצינו בדין יולדת[92] דאע"פ שהיא כחולה שיש בו סכנה לכל דבר, "מכל מקום הואיל וכאב היולדת דברים טבעים הם ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה[93], לפיכך **החמירו חכמים לשנות בכל מה שאפשר לשנות בו**"[94]. ולכן גם לעניין אם להעדיף לעשות ע"י גוי או ע"י שינוי וכדומה, ביולדת נראה פשוט לכו"ע דיש

---

[84] כלל סח סע' ב'.
[85] סי' שכח סי"ב.
[86] שלחן שלמה סי' שכח סקט"ז אות ג'. ושמירת שבת כהלכתה פל"ב הע' יז.
[87] ח"ט שם.
[88] חלק ח סי' עד.
[89] סי' קלה סק"י.
[90] שם סוף הסע': "והעיקר כסברא ראשונה".
[91] ועוד יש לומר, דמקור דברי הרמ"א הם הריא"ז והראבי"ה, והם כתבו את שני הדברים הנ"ל. ועוד, דבשוה"ג ציין רבינו בדעה הראשונה לרמב"ם, ובדעה השניה לרמב"ן, וא"כ כאשר דוחה את הסברא השניה משמע שדוחה גם דברי הרמב"ן שכתב לעשות בשינוי. ועוד, שהרי רבינו בעצמו הביא בדין יולדת (סי' של ס"א) מש"כ המגיד משנה הנ"ל, וציין אליו שם בשוה"ג, שמה שהצריכו שינוי ביולדת ולא בחולה הוא משום שיולדת חמיר טפי לענין זה ויש לעשות לה בשינוי כל מה שאפשר, וא"כ היה לו לכתוב שם או כאן שגם בחולה יש לעשות בשינוי מה שאפשר, ומכך שלא ציין כלל אלא סתם שאין לנהוג כהדעה השנייה שהיא דעת הרמב"ן וריא"ז, יש ללמוד שכוונתו לדחות לגמרי, בין לענין גוי ובין לענין שינוי.
[92] שו"ע ושו"ע אדה"ז סי' ש"ל ס"א.
[93] לשון שו"ע אדה"ז סי' של ס"א, ע"פ הגמ' שבת (קכח ע"ב), מגיד משנה (פ"ב הי"א), ומג"א (סי' שכח סק"ג).
[94] לשון השו"ע ושו"ע אדה"ז שם, ע"פ המקורות הנ"ל.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat H'abad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

להעדיף לעשות בדרכים אלו, מאשר לחלל שבת ע"י ישראל גדול, **דאף שמחללין עליה שבת משום פקו"נ, מ"מ במה שאפשר לעשות לה בשינוי בלא חשש סכנה עושין בשינוי, כיון שאין סכנתה מצויה אלא רחוקה. הרי שיש ללמוד מכך שגם במקום שיש היתר לחלל מחמת פקו"נ, יש לחלק בין פעולה בהולה לבין מה שאפשר לשנות בו ללא חשש.**

וכל זה אינו אלא בזמן כוננות ושמירות וכדומה. אבל בשעת סכנה ממשית ח"ו, אין לעשות שום שינוי ולא לסמוך על גוי כלל, אלא יעשו בעצמם וכמו ביום חול.

וגם בזמן השמירות והכוננות, אם פעולות מסויימות עשויות לעכב את המוכנות המיידית והאפקטיביות בשעת צורך, היינו בשעת סכנה ממשית, אזי אין לנקוט בשום שינוי ולא ע"י גוי, גם בזמנים אלו.

ו. הוראות פוסקי הדור האחרון ודורנו

כבר הובא לעיל שהורה **החזון איש**[95] שיש להתיר נסיעה והודעה בטלפון לצורך הצלת נפשות, אף שאין הסכנה ודאית. וכתב שאף שיש להיזהר ממלאכות דאורייתא ככל האפשר, מ"מ **"לענין הוראה לרבים יש להורות בזה כדין פיקוח נפשות"**, ואין להחמיר במלאכות דרבנן. ועוד כתב[96] שגם **סכנה עתידית נחשבת לפקו"נ כאשר החשש מצוי כבר עתה, אף שאין הסכנה לפנינו ממש.**

ומדבריו יש ללמוד לענייננו, שכאשר קיים איום ביטחוני ממשי על הקהילות היהודיות, יש להתיר לשומרי הביטחון את כל הפעולות הנצרכות לשמירה, לסיורים, לקשר ולהתרעה, אף שטרם נתגלתה סכנה מסוימת, כיון שמטרת השמירה למנוע את הסכנה קודם שתבוא. אולם אין היתר אלא לפעולות שיש בהן צורך ביטחוני ממשי, לפי מצב המקום והזמן ושיקול דעתם המקצועי של האחראים על הביטחון, ולא לפעולות מנהלתיות או אחרות שאינן נצרכות להגנה. כמו כן, כל מה שאפשר להכין מערב שבת, או לעשות בדרך היתר, או למעט באיסורים, יש להשתדל לעשות כן, ובלבד שלא יהיה בכך שום חשש לפגיעה במוכנות, ביעילות השמירה או בזריזות ההצלה. אבל במקום שיש חשש שהשינוי או הצמצום יפגעו בפעילות האבטחה, אין להחמיר בזה כלל.

הגאון **הרב משה פיינשטיין**[97] ז"ל הורה להתיר לחברי חברת הצלה לשאת עמהם מכשיר קשר על בגדם כהרגלם, גם שלא בשעת הסכנה כיון שהוא בגדר בגד ואין בזה משום איסור הוצאה, וכ"ש בשעת הסכנה או שיש לחוש לסכנה, וכתב שבנוגע לחברי הצלה זה כמעט תמיד המצב [שיש לחוש לפקוח נפש שמא תהיה להם קריאה בהולה בשבת]. וכתב שבודאי שאין לדרוש מחברי ההצלה להישאר בביתם בגלל זה, כיון שהוא דבר קשה מאוד, ועוד שיש לחוש למיעוט אנשים שירצו להיות מחברי ההצלה, וזה יפגע באפשרות להצלת נפשות. וגם על ידי גוי אין לעשות כיון שאין עושים דברים של פקו"נ ע"י גוי, משום שאינם זריזים כהיהודים. עכת"ד.

דבריו מתאימים לנידון דידן, שיש חשש ואיום תמידי ח"ו, ולכן יהיה מותר ללא חשש לעשות כל פעולה הנדרשת ע"פ מנגנוני האבטחה, כאשר יש בפעולות אלה משום סיוע להצלה או למוכנות לעת הצורך.

הגאון **הרב שלמה זלמן אויערבאך** ז"ל הורה גם כן, בכמה הזדמנויות, שיש לחלל שבת במקום פיקוח נפש ואפילו בספק רחוק של פיקוח נפש, ולא על ידי גוי, וגם לא על ידי שינוי אם זה בדבר שיכול לעכב ולו במעט את ההצלה לעת הצורך. ולכן הורה[98] שגם במצב של חשש פיקוח נפש עתידי (היינו כאשר הסכנה אינה ממשית כרגע אלא שייתכן שתגיע בעתיד), המצב מוגדר כפיקוח נפש מיידי ויש לעשות כל הפעולות הנדרשות לצורך ההצלה, גם אם

---

[95] פאר הדור ח"ג עמ' קפ"ג–קפ"ד.
[96] אהלות סי' כב סקל"ב.
[97] שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' פא.
[98] מנחת שלמה ח"ב סי' כט.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat H'abad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

צריך לחלל שבת באיסורים מה"ת ומדרבנן. וכבר הבאנו לעיל מה שהורה[99] הגרשז"א בנוגע לכבלי חשמל שנפלו, שאם ברור שיש כאן סכנה באופן שעלול מאוד להיות מישהו שיוזק על ידי זה, מותר להזעיק את כוחות החירום. וכן הבאנו שהורה[100] לחייל במודיעין להעביר את כל ההודעות כולן ללא הבחנה בין מה שהכרחי לפקו"נ ומה שפחות (כמובן מדובר על הודעות עם מידע מודיעיני מבצעי, ולא כל הודעה מנהלית שאין בה זיקה למודיעין או לפקו"נ, שבזה אין ההיתר אמור).

וכמו כן פסק **הגרשז"א**[101] שאין צריך כלל להטריח על המצילים טירחה גדולה כדי להימנע מאיסורים או למעט באיסורים. ומכל מקום כל הכנה והסדר שניתן לעשות מערב שבת בדרך סבירה בלא טירחה יתרה ובלא לפגוע במוכנות ובמהירות ההצלה, ראוי לעשותם כדי למעט בחילול שבת. כמו כן, מה שאפשר לעשות בשינוי ללא שום חשש של עיכוב הצלה וגם ללא שום חשש שמא ייכשלו אחרים ללמוד מזה שיש לעשות בשינוי – יש לעשות בשינוי. גם הוצאת ממון אין שום חיוב להוציא יתר על המידה (באופן לא סביר) כדי להימנע מחילול שבת במקום פיקוח נפש (ובוודאי לא דבר העלול לעכב או להחליש את ההצלה או את המוכנות). ולכן אין חיוב לשכור גוי, ובפרט שאין מוסרים פקו"נ לגויים. ע"כ.

ובמקרה אחר הורה[102] לצאת לחיפושים בשבת על ידי נסיעה ברכב וכל הדרוש, אחר נעדר שלא נראה ג' ימים. וכאשר מצאו את הנעדר באמצע שבת, והבינו שמלכתחילה לא היה מצב של פיקוח נפש, אמר למחפשים שעשו מצווה גדולה וזכות היא להם, כי בזמן שעשו הרי היה חשש לפיקוח נפש. וזה על פי דברי **השו"ע**[103]: "אמדוהו (פי' התבוננו במחלתו ושיערו) הרופאים שצריך גרוגרת אחת, ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גרוגרת, כולם פטורים **ויש להם שכר טוב מאת ה' אפילו הבריא בראשונה**". ע"כ.

הגאון בעל ציץ אליעזר ז"ל דן[104] בפעילות המשטרה בשבת, וביאר שיש להתיר את הפעולות הנדרשות למניעת סכנת נפשות (גם במקרה של גנבים שיש לחוש מהם מפגיעה בנפש), אך אין להתיר חילול שבת בפעולות שאינן נצרכות לכך, ויש להשתדל למעט באיסורים ככל האפשר. ועוד כתב[105] שאין מחללים שבת משום כל חשש רחוק של סכנה עתידית, אלא כאשר קיימת לפנינו מציאות של חשש סכנה ממשי, ולא מחמת אפשרות רחוקה בלבד.

הגרי"ש אלישיב ז"ל הורה[106] שחיילים הנשלחים לאבטח מקומות ואתרי טיולים שיש בהם חשש לפיגועי מחבלים, חייבים לצאת ולאבטחם בשבת, אף כשהדבר כרוך בחילול שבת. אמנם, לענין חשש סכנה עתידית, הורה[107] שאין להתיר חילול שבת מחמת כל חשש רחוק, אלא יש לבחון כל מקרה לפי מציאות הסכנה ושכיחותה, ולכן אסר פעולות ביטחוניות מסוימות כאשר החשש לסכנה היה רחוק ביותר. ועוד כתב[108] דאף שספק סכנה עתידית דוחה שבת, מ"מ כאשר אפשר לעשות בשינוי ללא שום איחור, יש להחמיר בכך לכו"ע, כיון שעדיין לא נכנס לכלל סכנה אלא חוששים מפני העתיד. ולפי זה, גם בנידון שומרי הביטחון יש לחלק בין פעולות הנצרכות מפני איום ביטחוני ממשי, שיש להתירן, לבין פעולות הנעשות מחשש רחוק בלבד, שאין להתירן בלא בחינת הצורך לפי מצב המקום והזמן.

---

[99] שמירת שבת כהלכתה (מהדורה ישנה פמ"א סע' כב, מהדורה חדשה סע' כא). וראה מש"כ לעיל הערה 30 בזה.
[100] קובץ אסיא ח"ט, גדרי ספק פקו"נ, אות יב.
[101] מנחת שלמה ח"א סי' ז.
[102] ראה בקובץ המעין גיליון נו, תשנ"ו, עמ' 17 – 26.
[103] סי' שכח סע' טו.
[104] ח"ד סי' ד.
[105] ח"ח סי' טו פ"ז.
[106] הובא בתחומין ח"ג עמ' 28.
[107] הובא שם עמ' 23.
[108] קובץ תשובות ח"ב סי' כו אות ג.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat H'abad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

הובא לעיל, **שהגר"ש וואזנר**[109] ז"ל התיר ע"פ **החת"ס**[110] גם איסורים מה"ת עבור חשש רחוק של פקו"נ, שלכן ההיתר לחוזרים למקומם הוא אפילו באיסורים מה"ת, כדי שלא להכשילם לעתיד לבוא. אמנם למעשה הורה שבמערך הצלה הפועל בקביעות בכל שבת, יש להשתדל שהחזרה תיעשה ע"י גוי, כדי שלא תיעשה השבת אצלם כחול, כל שאין בכך פגיעה בהצלה.

גם הגאון **הרב משה שטרנבוך** שליט"א כתב[111] שיש לחלק בין פקו"נ של יחיד לבין פקו"נ של רבים, שבמערך הצלה ציבורי שהצורך בהצלה מצוי בו תמיד, יש להתיר אף איסורי תורה במקום שיש לחוש שאם לא נתיר יתרשלו בעתיד בהצלת נפשות, משא"כ במקרה בודד של יחיד. ומ"מ הורה שאם ניתן להעמיד גוי תחת פיקוח ישראל ללא חשש עיכוב, חייבים לעשות כן. ועוד כתב[112] שאין להתיר חילול שבת משום השערה כללית של סכנה עתידית, אלא יש לברר את מציאות הסכנה על פי מומחים ומורה הוראה מובהק.

ראיתי גם מכתבו[113] של הגאון הראשל"צ **הרב שלמה עמאר** שליט"א, שהורה להתיר לשומרי בתי כנסת ומוסדות לעשות את הפעולות הנצרכות לאבטחה בשבת כדרכן, בפרט בזמן איום ביטחוני מתמשך, כפי המצב בימינו בעווה"ר, ומ"מ בדברים שאפשר בנקל להימנע ממלאכה או לעשותם באופן שאיסורו קל יותר, בלא שום פגיעה בשמירה ובהצלה, יש להשתדל לעשות כן.

וכן הורה[114] הגאון הראשל"צ **הרב יצחק יוסף** שליט"א, לענין אבטחת בתי כנסת בשבת, שבמצב של חשש ממשי לפיגועים מותר ליהודי לשאת נשק ולאבטח את המתפללים, ומצוה חשובה היא. וביאר שאף שאין מחללים שבת מחמת כל חשש רחוק, וכדברי רעק"א שחשש של אחד מאלף אינו בכלל סכנה, מ"מ במצב הביטחוני הקיים, שהמציאות הוכיחה שכוחות האבטחה ואזרחים הנושאים נשק מונעים שפיכות דמים ומרתיעים את המחבלים, הרי זה בכלל ספק פקו"נ. ועוד הורה בשיעורו שבתקופה שיש חשש ממחבלים יש להשתדל לשאת נשק לבית הכנסת, אלא שיש להצניעו ככל האפשר. עכת"ד.

גם הגאון **הרב אשר וייס**[115] שליט"א הסכים לדינא עם דברי הגרשז"א הנ"ל שחשש פיקוח נפש עתידי דינו ככל מצב של פיקוח נפש שיש לעשות כל הנדרש כבר מעכשיו כדי למנוע פיקוח נפש לעת הצורך, והוסיף ראיות מדיליה. כמו כן, בגדר מה שיש להשתדל לעשות בשינוי ומה שאין לעשות שינוי, וכן בעשייה ע"י נכרי, כתב[116] שהגדר הוא כאשר הדבר נראה טבעי ולא חידוש ואין בו עיכוב ההצלה, יש לעשות כן היינו ע"י שינוי או ע"י גוי (כגון בבתי רפואה שיש להשתמש באחות הגויה ולא ביהודיה כאשר הדבר אפשרי, כיון שזה רגיל לחלוטין ואף לא ילמד מזה לעשות תמיד ע"י גויים). אבל כל דבר שאם יעשו בשינוי או ע"י גוי אינו בגדר הרגיל והטבעי אין לעשות כלל ע"י שינוי וגוי, משום חשש עיכוב הצלה וחשש שמא ייכשלו אחרים בזה (שיחשבו שיש לחפש גוי תמיד וייכנעו מההצלה).

כן כתב להלכה בספר **שמירת שבת כהלכתה**[117] שמותר לחייל או שוטר לשאת עמו כלי הנשק ושאר הציוד ההכרחי, ואף להוציא לרה"ר ומחוץ לעירוב ומחוץ לתחום, ואם יכול לקשור באופן שיהיה דרך לבישתו ודאי עדיף. וכן לעניין נסיעה ברכב, שלא יסמוך על זה לכת' אם יכול להגיע ברגל או להימצא במקום שמירתו בתחילת השבת (אם אין

---

[109] שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' כו, וח"ח סי' פז.
[110] או"ח סי' רג.
[111] תשובות והנהגות ח"ג סי' קה.
[112] שם סי' ק.
[113] מיום ב' אייר תשס"ז. וכן הובאו דבריו בניסוח מעט שונה בשו"ת רץ כצבי – ענייני רפואה ופקו"נ, סי' ד בסופו.
[114] ראה מכתב הגר"י יוסף שנדפס בעלון מאירים את השבת, פרשת בהעלותך תשפ"ד, עמ' 3. וראה עוד בספרו ילקוט יוסף שבת ח"ד סי' שכט עמ' רפד, והלכות תפילה סי' צא ס"ג. וראה גם גיליון השיעור השבועי מס' 422, פרשת וישב תשפ"ד, עמ' 3 הערה 4.
[115] מנחת אשר מס' שבת סי' פז.
[116] שו"ת מנחת אשר ח"ב סי' נ. וראה ח"א סי' לב אות ו'.
[117] מהדורה חדשה פמ"א סע' כט – לח.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat H'abad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

לחוש שמא לא ירצה שוב לבוא), אבל אם אין אפשרות, יסע מה שצריך. וכמו כן, שמותר לכל אדם להתקשר לכוחות הביטחון וההצלה בעת חשש סכנה ופקו"נ, כגון שרואה אדם החשוד כמחבל או חפץ חשוד וכדומה.

ז. מסקנה להלכה

העולה מכל הנ"ל להלכה ולמעשה, שבאופן כללי מותר ומצווה לעשות פעולות שמירה באופן הרגיל והנדרש ע"פ שיקול דעתם של ארגוני האבטחה וההגנה. אלא שבזמן השמירות הסדירות יש להימנע לחלוטין מפעולות חילול שאינן הכרחיות, ועכ"פ לעשותן ע"י שינוי או ע"י גוי, אם הן מהדברים הנצרכים, באופן שאין ספק שהדבר לא מעכב את עצם האבטחה ומניעת הסכנה, ושאין חשש שיבואו ללמוד מכך בטעות שכל פעולה של פקו"נ צריכה להיעשות ע"י גוי או ע"י שינוי.

ולכן, נפרט כאן דינם של חלק מהפעולות השכיחות:

- **נשיאת והוצאת[118] ציוד כמו נשק, מכשירי קשר למיניהם, וכל ציוד אחר:** מותר לשאת עליו כל ציוד הנצרך, ואפילו להוציאו לרה"ר, ועדיף שיהיה באופן המחובר לבגד (כגון בנדן המיוחד על החגורה). בשביל שלא לעורר תמיהות או זלזול בכבוד השבת, יסתירו את הציוד מעיני כל, כגון שיהיו מכוסים ע"י בגדיהם או מונחים בכיסם וכדומה [הכל כמובן בכפוף לאישור מבצעי ולנהלי האבטחה הנקבעים ע"י המומחים של גורמי האבטחה (לפעמים יש צורך בזיהוי המאבטחים, ובשליפה מהירה של הציוד)]. ועליהם להימנע מנשיאת ציוד אחר שאינו קשור לצורך האבטחה וההגנה, ולכן ייזהרו שאין בכיסם דברים נוספים.

- **שימוש במכשירי קשר[119]:** השימוש בהם ייעשה רק לצורך הכרחי (הנקבע ע"פ גורמי האבטחה). בזמן השמירות ובין השמירות אין להשתמש כלל במכשיר ללא צורך הכרחי לענייני אבטחה והגנה. מכיוון שגם דיווח סריקה "ללא ממצא" עשוי להיות חיוני למעקב, לזיהוי היעדר דיווח ולהיערכות עתידית, אם דרישת הארגון היא לתת עדכון על סריקות כאלו אפילו כאשר הדיווח הוא ללא ממצא וההערכה היא שכרגע לא משתקפת סכנה, יעשו זאת בשינוי[120] (שיפעילו את המכשיר בשינוי – כאשר אפשר לעשות הדיווח בשינוי ללא שום חשש לפגיעה במהירות הדיווח, באמינותו ובתפקוד מערכת האבטחה) או ע"י גוי (רק אם הוא מצוי לידם בקלות, ואם לא – יעשו בעצמם בשינוי, כמובן בכפוף להוראות המבצעיות של גורמי האבטחה, כי ייתכן מאוד שמבחינה בטחונית אין להעביר כלל שום סוג של הודעות דרך גוי, ואם כן לא יעשו ע"י גוי אלא בשינוי במידת האפשר). אבל במצב שהסריקה העלתה חשש סכנה, אפילו רחוק, יעשו הכל כרגיל.

- **נסיעה ברכב:** גם זה מותר בכל מצב שהוא הכרחי כדי למנוע חשש של פקו"נ, ואע"פ שמדובר באיסורים מה"ת. כמובן, שאם ניתן להגדיל את מספר הצוותים ולחסוך את הצורך בנסיעות אלו, הדבר נדרש. כמו כן, אם ניתן לפעילים להגיע רגלית למקום שמירתם (כשההליכה הרגלית היא בטוחה, אינה פוגעת ביכולת התגובה, בזמינות הציוד, בעייפות או במרחק), בודאי שאין להם לנסוע ברכב. אבל במצבים שאין

---

[118] איסור הוצאה על הרוב יהיה מדרבנן, כיון שבאופן זה יש לסמוך לכתחילה על הדעות שאין רה"ר מה"ת בימינו (כאשר אין שישים ריבוא העוברים שם בכל יום). אבל כאמור, גם אם יהיה מצב של רה"ר מה"ת מ"מ יש להתיר מטעם פקו"נ.

[119] בדין הפעלת מכשירי קשר אלקטרוניים רבים מהפוסקים דנו בפעולות אלו כאיסורי דרבנן, ובפרט כשאין הבערה או עשיית מלאכה אחרת מן התורה, וכך מקובל ונהוג למעשה להורות. ובפרט בנידו"ד, טלפונים ומכשירים אלקטרוניים רבים אחרים הפועלים באמצעות שינויים במעגלים ובזרמים קיימים, שלדעת הגרשז"א יש מקום להקל עיקר הדין בזה, כיון שלא ברור מה האיסור שיש כאן. אולם יש שיטות המחמירות בחשמל מצד בונה או מכה בפטיש וכיו"ב, והדין תלוי גם בסוג המכשיר ובאופן הפעלתו. מכל מקום, במקום שיש צורך פיקוח נפש בהפעלת המכשיר, אין ההיתר תלוי בהכרעה אם האיסור מן התורה או מדרבנן, אלא כו"ע מודים שבפקו"נ ממש יש להתיר בכל אופן, גם באיסור מה"ת, וכאשר אין זה הכרחי לעצם ההצלה יש להימנע ככל שניתן מכל איסור, גם מדרבנן.

[120] כיון שנתבאר לעיל שלמדנו מדין יולדת שאף במצב שמוגדר כמסוכן אך ידוע שאינו בהול אלא סובל דיחוי ועכבה על דרך הרגיל ועל הרוב (אחד מאלף – שנאמר גבי יולדת), אזי יש לעשות כל מה שאפשר ע"י שינוי או גוי.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat H'abad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

אפשרות אחרת, והנסיעה הכרחית לצורך שמירה, בדיקה, סיור, הרתעה וכדומה מכל צרכי האבטחה, אין להימנע מכך. ואין חיוב להוציא ממון רב כדי לסדר באופן אחר. כמו כן, אם באפשרותם להשתמש ברכב חשמלי המתאים לצורכי האבטחה, יש להעדיף זאת כדי להימנע מהבערת הדלק שבמנוע רגיל (שהוא איסור תורה), אע"פ שגם בהפעלת רכב חשמלי ישנם איסורים רבים מדרבנן (במערכות החשמל), וייתכן שאף איסורים מה"ת (תלוי בדגם), מ"מ כל מה שאפשר למעט עדיף. וכל זה כשההחלפה אינה פוגעת בכשירות המבצעית ואין צורך בהוצאות מרובות, אבל אם אי אפשר, אין חובה להוציא ממון רב עבור זה, כנ"ל.

- **פעילות המטה הכללי של הארגון**: גם כאן, כיון שמערך האבטחה נשען על פעילות המטה, מותר לעובדי המטה לבצע בשבת את הפעולות המבצעיות הנצרכות לקבלת דיווחים, להערכת איומים, לתיאום ולתגובה, כדרכן ובזריזות הנדרשת (ללא צורך בגוי או בשינוי). אך פעולות רישום, מינהלה ותיעוד שאינן נחוצות למוכנות או לטיפול באיום, ושאפשר לדחותן בלי שום חשש לפגיעה באבטחה, אין להתירן מחמת עצם היותן פעולות מטה. בזמני הפוגה או זמני המתנה, בהם אין צורך בפעולות, יימנעו לחלוטין מכל שימוש סתמי במכשירים שאין בו תכלית של אבטחה הכרחית.
- **בזמן סכנה ממשית ח"ו**: אין שום מגבלה בכל הפעולות הנדרשות להצלה, ויעשו אותן כרגיל. ומצווה גדולה היא.
- **אכילה ושתייה של הפעילים**: כיון שהפעילים חייבים להיות מוכנים וחזקים לצורך הגנה לעת הצורך, ממילא ברור שלא יימנעו מאכילה ושתייה לפני התפילה והקידוש [כשאין אפשרות מעשית להסדיר להם קידוש], אלא יאכלו וישתו כל צרכם באופן שיהיו בריאים וחזקים [היינו אכילה ושתייה הנצרכות לבריאות, לתפקוד ולכוננות]. ובודאי שאם אפשרי להם, יקדשו ויאכלו פת או מיני מזונות[121].

הנלע"ד כתבתי, והשי"ת יצילנו משגיאות ויאיר עינינו בתורתו הקדושה, וישמור ויציל את עמו ברחמים, "לא ינום ולא יישן שומר ישראל".

בברכה,

מיכאל שלמה אבישיד

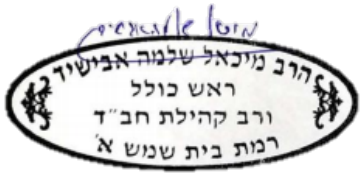

[121] כדי שהקידוש יהיה במקום סעודה, אבל בנוגע לחובת סעודות שבת, יש לאכול דווקא פת, ואם אין אפשרות, יסמכו על הדעות שאפשר גם במזונות.